

מ"ז תמוז, תשע"ב, 6.7.2012

גיליון מס' 316

פרשת בלק

וְהָן-עִם לְבָדָד יִשְׁכֹּן, וּבְגוּיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב (במדבר כג, ט').

מאת שבה ילון, קיבוץ לביא

סיפור הצלתו של עם ישראל מקללתו של בלעם מעורר קשיים לא מעטים. המרכזי שבהם הוא יכולתו של בלעם לקלל את עם ישראל ומאבקו של אלוקים לסכל את עצתו. הרי "הכל בידי שמיים" ומה איכפת לו לקב"ה מבלעם ומקללתו? היטיב לבטא קושי זה בעל אור החיים בפירושו לפרק כ"ג פסוק ח' ואלה דבריו:

"קשה, אם ה' קיללו לזה מה מקום לקללו בלעם הלא לא קרא לו בלק אלא לקלל למי שאינו מקולל? ולעמוד על כוונת הדברים יש להעיר בעיקר הדבר של האיש המקולל, ממה נפשך אם הוא חייב כפי הדין רעה הבאה עליו באמצעות הקללה- על כל פנים לא ינצל ממנה גם כי לא יקולל, ואם הוא כפי משפט אלהים לא עשה דבר שיתחייב עליו ביאת הרע- קיללתו תשוב על ראש המקלל.

לעניות דעתי מטרתו המרכזית של סיפור בלעם היא ללמד שאין ביכולתו של בשר ודם, יהיו תכונותיו אשר יהיו, לקלל את עם ישראל. יודגש כי הנחת המוצא היא שיש כוח בקללה לפעול את פעולתה על המקולל אלא שכאמור פרשת בלעם מצמצמת יכולת זו. על בסיס הנחה זו יש לחפש את פתרונה של השאלה שהצבנו בראש דברינו בפסוקי המקרא עצמם או יותר נכון במשלים שנשא בלעם כאשר ביקש לקלל את עם ישראל. במסגרת זו אני מצטמצם בפירושם של שני פסוקים מרכזיים, בכל אחד משני המשלים הראשונים. במשל הראשון אומר בלעם על עם ישראל:

"הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב"

שני חלקי התקבולת של פסוק זה מלמדים אותנו שעם ישראל הוא עם שאינו מעורב בין הגויים (במאמר מוסגר נציין שהמשפט "ובגויים לא יתחשב" פירושו "אינו נחשב בין הגויים" ולא כמקובל "אינו מתחשב בגויים"). במילים אחרות עם ישראל הוא עם מיוחד ואין להשוותו לשאר העמים.

השאלה היא כמובן במה מתבטא יחוד זה. בכך נחלקו הפרשנים. היו שפירשו שעם ישראל נבדל בשכר לעתיד לבוא (רש"י), במוסריותו (שד"ל ובעקבותיו "דעת מקרא"), או שהוא מהווה תופעה מיוחדת בהיסטוריה האנושית (יעקב הרצוג) ועוד. לא הרי זה כהרי זה ולא הרי זה כהרי זה הצד השווה שבהם שאין בפירושם הסבר מדוע יחוד זה מונע מבלעם לקלל את העם.

לעניות דעתי יש ללכת בדרך אחרת. טענתו של בלעם היא שעם ישראל נבדל משאר העמים בכך שכדי לקללו יש צורך לקבל את אישורו של האל ("מה אקוב לא קבה אל") מה שאין כן לגבי שאר העמים שלגביהם קללתו של בלעם פועלת גם ללא צורך בקבלת אישור כזה. הקב"ה, המגן על עם ישראל מפני כלי הנשק הפיזיים של אויביו מגן עליהם גם מפני כלי הנשק ה"רוחניים" של אויביו ולכן בלעם הקוסם שבכוחו לקלל כל עם מנוע מלקלל את עם ישראל. יודגש שלפי הסבר זה אין המקרא יוצא נגד כוחה של הקללה אלא נגד כוחה לפעול על עם ישראל בלבד.

רעיון זה עולה במפורש גם במשל השני. הפסוק המרכזי במשל זה הוא:

כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל

כעת יאמר לישראל מה פעל אל

פסוק זה ניתן להתפרש בשתי דרכים. האחת- שבלעם משבח את עם ישראל בכך שאין בקרבם מנחשים וקוסמי קסמים (ראה רש"י למשל). השנייה- בלעם קובע כי נחש וקסם אינו פועל על עם ישראל.

הפירוש הראשון נתקל בקושי בהבנת היחס בין פסוק זה לפסוק הבא אחריו ("כעת יאמר לישראל מה פעל אל"). וכי מה יאמר "כעת" לישראל על פועלו של האל והרי לפי הפירוש הראשון לא על גדולתו של האל מדובר אלא על גדולתם של ישראל שאין בהם מנחשים וקוסמים.

בדרך השנייה הלך הרמב"ן. אני מביא את דבריו בתיקון קל (הקורא מוזמן לעיין בפירושו). על פי האפשרות השנייה "כעת" לאחר ניסיונו של בלעם לקלל את עם ישראל יודע לישראל "מה פעל אל" שהרי בניגוד לכל עם לא הצליח בלעם לקלל את עם ישראל כיוון שרק לעם ישראל יש "מטריית הגנה" המופעלת ע"י הקב"ה מה שאין לשאר העמים.

לאור האמור לעיל יש לתקן את מה שכתב קויפמן בספרו תולדות האמונה הישראלית, ספר ב', עמ' 478. לדעתו של קויפמן "בלעם הוא גם נביא, איש האלוהים בסגנון ישראלי, ובתור נביא הוא רק מביע דבר אלהים. אין הוא יכול לקלל אשר לא קלל אל (כ"ג, ח)". מפרשת בלעם עולה שבלעם יכול לקלל כל עם גם אם לא קללו אל למעט את עם ישראל.

שבח ילון. קיבוץ לביא, עו"ד. לשעבר מורה למקצועות היהדות בבית הספר שק"ד בשדה אליהו ובמכללה האזורית בצמח.

אפשר לקבל את דף פרשת השבוע של הקיבוץ הדתי בדואר אלקטרוני או לראות אותו באינטרנט באתר של תנועת הקיבוץ הדתי בכתובת: www.kdati.org.il/parashat/hashavua.htm כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il ולרשום subscribe בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בשורת הנושא. תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il אתר האינטרנט של הקיבוץ הדתי: www.kdati.org